

Kontroverzne teme u knjiženosti za mlade

Radoš, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:114783>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-06-29**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

IVANA RADOŠ
KONTROVERZNE TEME U KNJIŽEVNOSTI ZA MLADE
Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2021

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

IVANA RADOŠ
KONTROVERZNE TEME U KNJIŽEVNOSTI ZA MLADE
Diplomski rad

Mentor rada:
Prof.dr.sc. Dubravka Težak

Zagreb, rujan, 2021.

IZJAVA O IZVORNOSTI DIPLOMSKOG RADA

Izjavljujem da je moj diplomski rad izvorni rezultat mojeg rada te da se u izradi istog nisam koristila drugim izvorima osim onih koji su u njemu navedeni.

(vlastoručni potpis studenta)

SAŽETAK

U ovom diplomskom radu govorit će se o pojavi kontroverznih tema u književnosti za mlade te o književnosti za mlade općenito. Kakav utjecaj literatura za mlade ima na svijet te koje teme su bile zabranjene i zašto. Određena tematika i dan danas stvara nelagodu kod okoline te se stvaraju rasprave koja djela nisu primjerena za određenu dob. Uspoređivanjem pojave tabu tema u svjetskoj i hrvatskoj književnosti ustanovit će se kako dobrano kaskamo za njihovim trendovima bez obzira na suvremenost i odrastanje mladih. Autorica Nada Mihelčić svojim romanom *Zeleni pas* približila nam je razmišljanja mladih i njihov pogled na svijet.

Ključne riječi: književnost za mlade, svjetska književnost, hrvatska književnost, suvremenost, *Zeleni pas*

ABSTRACT

This master's thesis talks about controversial topics in youth literature and youth literature in general. Also, it describes impact of youth literature on world and mentions which topics were considered taboo and why.

Nowadays, this theme field still creates discomfort in social environment and fuels disputes regarding literary works that aren't appropriate for certain age. In this thesis it will be established how croatian literature has fallen behind world literature when it comes to taboo topics, regardless of modernity of young people.

Author Nada Mihelčić brought us closer to the thoughts of young people and their outlook on life with her novel *Zeleni pas*.

Key words: youth literature, world literature, croatian literature, modernity, *Zeleni pas*

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. KNJIŽEVNOST ZA MLADE	2
3. KONTROVERZNE TEME U KNJIŽEVNOSTI	4
3.1. <i>Začetak problemske dječje slikovnice</i>	5
3.2. <i>Tematski kompleks u književnosti</i>	7
3.3 <i>Rušenje kontroverznih tema</i>	8
4. KONTROVERZNE TEME U SVJETSKOJ KNJIŽEVNOSTI	10
5. KONTROVERZNE TEME U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI	14
5.1. <i>Domovinski rat u hrvatskom dječjem romanu</i>	14
5.2. <i>Pojava tabu tema</i>	15
6. ZELENI PAS	21
7. ZAKLJUČAK	26
8. LITERATURA	28

1. UVOD

Književnost jest umjetnost riječi. Tako glasi najraširenija i najjednostavnija definicija književnosti, ali što je sve književnost u ljudskom životu, koja i kakva joj je uloga i zašto čovjek uopće stvara književnost, pitanja su koja nemaju točan odgovor. Još davnih dana, odgojnu ulogu književnosti u životu djece i mladih potvrdio je Aristotel smatrajući kako im pomaže u traženju i smještanju sebe u zagonetni svijet te u prevladavanju zapreka s kojima se susretnu na svome životnom putu i to jest istina, ali ne potpuna. Uloga književnosti za djecu i mlade mora biti i zabavna, osim one odgojne i obrazovne. Mlade se nastojalo kontrolirati putem književnosti namećući im određene kalupe ponašanja koji su smatrani prihvatljivima držeći ih tako pod staklenim zvonom i „štiteći“ ih od istine koja se događa oko njih. Tako se stoljećima javlja pojam cenzure i samocenzure određenih sadržaja za koje se smatralo da nisu prikladni za djecu i mlade. Motivi koji bili zabranjeni i prešućivani bili su seksualnost, spolno sazrijevanje, neželjena trudnoća, alkohol, nasilje, silovanje, spolne orijentacije, spolni odnosi, menstruacija, masturbacija, droga i ovisnost. Tek krajem sedamdesetih godina, autori u potpunosti ruše tabue u temama tinejdžerske književnosti odgovarajući na zov mladih koji su žudili za romanima u kojima su protagonisti upravo tinejdžeri s kojima se mogu poistovjetiti.

2. KNJIŽEVNOST ZA MLADE

Književnost za mladež, tinejdžerska književnost ili omladinska književnost nazivi su za dio književnosti namjenjen dobi od trinaeste do dvadesete godine. U hrvatskoj književnosti ne postoji jasna podjela između dječje i književnosti za mlade stoga ne postoji velik broj teorijskih zapisa o samoj adolescentskoj književnosti. Razliku između pojma *dječje književnosti* i *književnosti za mlade odrasle* (Crnković, 1997) teško je odrediti jer nije jasno propisano kada djeca postaju odrasli i što to predstavlja. Ona nisu emocionalno i socijalno zreli kao odrasli te prema tome imaju različito poimanje svijeta te različita zanimanja. Dobna granica djetinjstva pomiče se na oko dvanaeste godine, uz individualne pomake koji ovise o čitateljskim interesima među djecom, dok su prije, dječju književnost pisci namijenili „djeci“ do šesnaeste godine života. (Crnković i Težak, 1997) Svako dijete jest pojedinačno, ima različite interese, čitateljske sposobnosti i reakcije na književna djela stoga mu se mora tako i pristupati. Bitna razlika tih dviju književnosti jest u tematici, likovima, pristupu tematici te izrazu. Vesele i šaljive priče sa sretnim završetcima, igru kao zamjenu za ozbiljne životne aktivnosti, pothvate u igri kao potvrdu junakove vrijednosti i obavezni uspjeh junaka zamijenio je stvarni život, a ne fantastika te učestalo preispitivanje problema mladih. (Težak, 2010.) Za djecu čitatelje na rubu djetinjstva, pojavljuju se teme u književnosti koje su sve više povezane uz ljudska prava, negativan utjecaj na okoliš i rasnu diskriminaciju. Uloga književnosti više nije da odgaja već da ih se upoznaje sa problemima diljem svijeta, da ih se „ne čuva“ od svega što se nalazi oko njih te da ih se osvijesti o situacijama čija se ozbiljnost nastoji umanjiti. Upravo takva tematika razvija interes kod ciljanih čitatelja. U tom životnom razoblju, potrebno im je nešto zbiljski, nešto stvarno, nešto i netko s kim se mogu poistovijetiti te da ih se ne patronizira u odabiru tog puta.

Snažan utjecaj na to imao je J. D. Salinger i njegovo djelo *Lovac u žitu*. (1951.) Salinger je stvorio Holdena sa složenim osjećajima prema svijetu odraslih koji gotovo nikad nisu imali razumijevanja za svoju djecu. Autori započinju sa stvaranjem tinejdžerskog lika čiji se identitet bitno razlikuje od dječjega ili identiteta odraslih. Lik se, u djelima, bori protiv postojećih ograničenja koja postavljaju odrasli te pokušava pronaći sebe, postaviti vlastite kriterije vrijednosti te uspostaviti nove veze s prijateljima. Američka spisateljica Beverly Cleary i njen roman *Petnaest* (1956.), koji je objavljen 1956. godine, smatra se jednim od prvih djela u žanru

za mlade. Protagonistica djela jest petnaestogodišnja djevojka koja teži upoznavanju mladića. Iako je roman napisan na romantičan način, bez seksualnih motiva, postaje uzorkom za buduće romane za mlade gdje glavna tema postaje očajnička želja za pronalaskom ljubavi te narušavanje odnosa roditelji-djeca zbog međusobnog nerazumijevanja. Tako tijekom sedamdesetih i osamdesetih godina dvadesetog stoljeća dolazi do procvata djela namijenjenih tinejdžerima.

3. KONTROVERZNE TEME U KNJIŽEVNOSTI

Tijekom stvaranja novijih djela, mnogi autori odbacuju tradicionalne pretpostavke o književnosti, a to je, već spomenuta, zaštita djeteta od mračnih aspekata života te nastojanje da mu se pruži savršena slika djetinjstva. Literarna i estetski kvalitetna djela nastala su iz pera autora koja uspješno prepoznaju što je prikladno za djecu i mlade te koje su spoznaje bitne za njihov život. Ne trude se sakriti tešku istinu i mračnu stranu života jer smatraju kako na taj način zapravo pospješuju kognitivni i emocionalni razvoj djeteta. Zbog svojeg često ambivalentnog pa i marginalnog društvenog statusa kao i zbog društvene percepcije njezinih čitatelja kao nezrelih i time potrebitih zaštite, ova vrsta literature bila je izložena preventivnim oblicima cenzure. Prvo su to bile autocenzure u užem smislu, a nakon toga i uredničke, nakladničke pa čak i prevoditeljske intervencije u tekstovima. (Hameršak i Zima, 2015.) Mijenjajući opće zakone o tisku, nastojali su smanjiti distribuciju djela za koja su smatrali da nisu prikladna za određenu čitateljsku publiku. Najčešće su u pitanju bili sadržaji koji nisu korespondirali s uspostavljenim društvenim, političkim, vjerskim ili nekim drugim autoritetom i poretkom kao i sadržaji koji su se smatrali potencijalno nerazumljivim, nedoličnim ili zastrašujućim za djecu. (Hameršak i Zima, 2015.) Smatra se, i dan danas, kako dijete nije u položaju da samostalno odlučuje koji sadržaji su prikladni za njega već mora imati posrednika književne poruke i voditelja književnoumjetničke interpretacije dok odrasli čitatelj ima puno pravo što će i na koji način čitati. Jean-Jacques Rousseau još je u 18. stoljeću zagovarao sretno i nekonfliktno djetinjstvo koje roditelji i učitelji moraju zaštititi pod svaku cijenu. (Lavrenčić Vrabc, 2002) Problem je što se još uvijek vjeruje u taj mit iako se odrastanje djece uveliko promijenilo do danas. Današnjoj generaciji djece omogućen je pristup apsolutno svim informacijama koje ih zanimaju stoga zabrana i cenzura određenih tema više nije tako lako izvediva. Naposljetku, trebali bismo se zapitati je li današnja književnost za mlade, koja obrađuje i tamne strane života, zbilja tako štetna? Je li potrebno današnju djecu i tinejdžere čuvati pod staklenim zvonom i je li ih uopće moguće sačuvati od svijeta u kojem žive?

3.1. Začetak problemske dječje slikovnice

Zapadnoeuropski autori i pedagozi smatraju da ni jedna životna situacija nije toliko neugodna ili neobična da se o njoj ne bi i onim najmlađima, predškolicima moglo govoriti. Najbolnija životna iskustva s kojima se dijete susreće su zasigurno rastava roditelja, bolest, smrt te tjelesno, mentalno i seksualno zlostavljanje. Zato je izrazito bitno pronaći način kako da se roditeljima olakša i pomogne djeci u prepoznavanju i olakšavanju problemskih situacija u vlastitom životu. Ideja je da se stvori umjetnički oblikovani sadržaj koji će biti zaogrnut u primjereno ruho kvalitetne dječje ilustracije, bilo da se radi o pričama gdje su glavni likovi djeca ili životinje. Za sada su i dalje raširenije slikovnice koje se bave problemom dječjeg ponašanja i brigom za vlastito zdravlje, odnosno higijenom. (Čičko, 2002)

Švicarska izdavačka kuća *Calligram* na sajmu dječje knjige u Bologni predstavila se zbirkom slikovnica, odnosno stripova pod nazivom *Takav je život* ili *Život teče dalje* (1998.) Namijenjena je djeci od 6 do 11 godina za samostalno čitanje i promišljanje. Priče glavnih likova, dječaka Maxa i djevojčice Lili navode na razmišljanje o temama o kojima je teško razgovarati. Problematika kojom se ovaj autorski tandem bavi su rastanak, bolest, smrt, nasilje, ljubomora, krađa, neprijateljstvo, prijateljstvo, nedostatak samopouzdanja, neuspjeh u školi i sl. U zbirci se nalaze 54 naslova, a svaka knjižica na četrdesetak stranica obrađuje po jednu temu. Neki od naslova su: *Max je stidljiv*, *Lili se svađa sa svojim bratom*, *Lili previše gleda televiziju*, *Lili je netko slijedio*, *Jeremija zlostavlja*, *Djed je umro*, *Zoini roditelji se razvode*, *Lili se zaljubila*, *Max laže*, *Maxov je tata ostao bez posla* itd. Na kraju priče, autor se direktno obraća djetetu različitim pitanjima i ilustracijama koji ih navode na razmišljanje i na traženje mogućih izlaza. (Čičko, 2002)

Naslovi koji privlače najviše pažnje su oni koji obrađuju krajnje kritične životne situacije i problematične oblike ljudskog ponašanja. U knjižici *Jeremija zlostavlja* Max ne razumije zašto je njegov prijatelj Jeremy grub i nasilan, no spletom okolnosti saznaje da ga otac ponekad bez razloga vrijeđa i fizički zlostavlja. Nakon dugog promišljanja, Max odluči prijateljevu tajnu povjeriti roditeljima pa uz pomoć učiteljice i stručne socijalne službe, otac pristaje na liječenje.

Pod naslovom *Lili je netko slijedio* krije se tematika devijacije u seksualnom ponašanju odraslih, odnosno seksualnog nasilja nad djecom. Lili na putu iz škole susreće neznanca koji ju slijedi i nagovara na fotografiranje. Ona isprva biva polaskana, no poslije bježi i odluči zatražiti pomoć odrasle osobe. Nakon toga slijedi razgovor s roditeljima u kojemu Lili saznaje da je ispravno postupila i da se takva nezgodna situacija može bilo kome dogoditi. Cilj ove knjižice bio je da djeca shvate kako njihovo tijelo pripada samo njima te da je uvijek dobro rješenje obratiti se starijima i institucijama koje će im pomoći.

Susret s tematikom spolnih organa, trudnoće i rađanju djeteta događa se u knjižici naslova *Max i Lili žele znati sve o bebama*. Priča govori o ljubavi i o tome kako se započinje novi život pokazujući kako je interes za spolnost normalna, ali i intimna stvar svakog pojedinca.

Pojam djetinjstva u svakodnevnoj uporabi, književnosti i zajedničkom dijaloškom čitanju uspostavljen je dakle na osnovi perspektive i interesa odraslih. (Saksida, 2002) teme ne stvaraju djeca već ih stvaraju odrasli za njih stoga one nisu posljedica zabrana, već rezultat pedagoških dvojbi i dovođenja u pitanje primjerenosti tema za određenu dob.

Tabu u književnosti može biti izražajni i sadržajni element odnosno može se javiti na razini izbora riječi ili na razini teme. O izražajnom tabuu može se govoriti samo onda kad tema teksta nije u suprotnosti s očekivanjima čitatelja, već iznenađuje prvenstveno izbor riječi koje ekspresivni kvalifikatori označavaju kao vulgarne, dakle kao neprikladne za pristojno izražavanje ili kao pejorativne. U takvim slučajevima većinom je riječ o tematizaciji dječje jezično-predodžbene igre u kojoj se javljaju tabu riječi. Druga skupina tekstova tabue uključuje na razini teme (nasilje, samoća, smrt, seks, ovisnost) te izražavanje u tim slučajevima ne uključuje „neprimjerene“ riječi, iznenađenje potiču samo pojmovi povezani s temom (bolest, strah). (Lavrenčić Vrabec, 2002)

Kao posljedica značajnih društvenih i socioloških promjena poput seksualne revolucije, veće liberalizacije društva, feminizma, mode i slično pridaje se važnost tabu temama u američkoj i europskoj književnosti za mlade.

3.2. Tematski kompleks u književnosti

Zdenko Škreb u svom članku *Stil i stilski kompleksi* spominje fiziološki vokabular koji je mladi Goethe rabio u jednoj satiričkoj pjesmi. Škreb naglašava kako je upravo ta fiziološka crta služila kako bi dotrajale norme i pravila zamijenila novim tabuiziranim načinom pisanja. Takvu pojavu „stilske diverzije“ odnosno prodora nezamislivoga, gotovo zabranjenog stilskog postupka naziva stilskim kompleksom. Analogno tome, u dječjoj književnosti i književnosti za mlade može se govoriti o tematskom kompleksu, odnosno o prešućivanim, pod tepih pometenim temama. (Hranjec, 2002)

Tri najistaknutija tematska kompleksa između više „diverzijskih tema“ su erotika, Bog i droga. U stvarnoj zbilji, tema dolaska na svijet, odnosno općenito odnosa među spolovima, djecu najviše zanima. Takvi motivi bili su zabranjeni jer se smatralo da ono što je starijima dostupno, nije moguće i djeci. Suvremeni hrvatski autori i autorice nastoje razbiti to licemjerje humorom, ali i izvornim spontanom infantilizmom. Tako se u romanu Maria Šarića *Trešnjevačke trešnje* (1990.) između školskih nestašluka, sukoba dječjačkih bandi, odlaska u kino, provlači i rasprava o važnim životnim spoznajama kao što su „drugo stanje“ (Težak, 2002), dok Zvonimir Balog u svom autobiografskom romanu *Bosonogi general* (1988.) djetetu pruža obilje spoznaja i iskustava o „seksu“ i životu općenito kroz promatranje domaćeg životinjskog svijeta. Isto tako, u klasičnim bajkama, žene su rađale svašta – žabicu, neprirodno malenu djecu i sl., ali sve bez detaljnog opisa, prikaza i dužih rasprava. Rođenje je bilo rezultat nečije velike želje za djetetom. (Težak, 2002) Takvim načinom autori u mjeri ubacuju tabuizirane motive gdje izravan odgovor nije pružen jer nije ni potreban, s obzirom da se radi o iskustveno malom čitatelju. (Hranjec, 2002)

Drugi tematski kompleks jest Bog odnosno vjera. Živimo u svijetu gdje sva duhovna pitanja i teme koje se tiču vjere i smisla života, djeluju anakrono pa se postavlja pitanje zašto time opterećivati djecu? Između ostaloga, sami književnici su pripadnici određenog doba, određenog društvenog sustava i svjetonazora te ako kod njih ne postoji zainteresiranost za tu temu, onda se o njoj neće ni pisati. Tu se ipak ističe Andersen koji je bio uvjereni katolik pa ima smisla da je ostavio bajke i priče u kojima će Božjoj providnosti i šire, vjerskim temama, dati

zapaženo mjesto. Dr. Ivo Zalar prikupio je Andersenove bajke i priče slične tematike u knjigu *Bajke i druge priče*. (Hranjec, 2002)

Treći tematski kompleks je droga. O njoj se nerado piše, a u stvarnoj zbilji, sve više uzima svoj tragični danak. Izrazito je velik opus djela kroz koja autori progovaraju o ovoj temi, a polaze od činjenice da je obitelj doista osnovni temelj društva i kad u njoj dođe do raskola ili kad je nema tada se zlo, u ovom slučaju droga, brzo udomaćuje. (Hranjec, 2002)

3.3 Rušenje kontroverznih tema

Šezdesete su godine obilježene uvođenjem tabu tema u američku i europsku književnost. U romanima se više nije prikazivala tinejdžerska romanca i slatke priče o zaljubljuvanju već teme koje su dugo vremena smatrane nepodobnima u književnosti za mlade. Već u sedamdesetima događa se prodor tema vezanih uz seksualnost – tinejdžerska spolnost, tinejdžerska trudnoća, abortus, kontracepcija. Počinje se mijenjati i slika odraslih kao literarnih likova pa se tako roditelje i učitelje više ne prikazuje kao nepogrešivi autoritet već kao nemoćne ljude s mnoštvom pogrešaka. Autori i autorice započinju s pisanjem o nestanku i slomu tradicionalnih obiteljskih vrijednosti, proučavaju međusobne odnose, ne samo među tinejdžerima, nego i između mladih i odraslih, pogotovo roditelja. Tako se u djelima možemo susresti s mladima koji sa svojim roditeljima i odraslima uopće nemaju konstruktivnih odnosa. U romanima se počinju provlačiti motivi poput propadanja brakova, rastave roditelja, samohrane majke, roditelja koji su alkoholičari, majke koje su nezadovoljne žene, žene koje psihički upropaštavaju svoje muževe i koje mogu s takvim postupcima uništiti i svoju djecu. Roditelji postižu najnižu točku svog ugleda, a u ranim osamdesetim godinama uobličena roditeljske zlobe nisu više tako česta. (Lavrenčić Vrabec, 2002)

U devedesetim godinama u beletristici za mlade pojavljuju se sve novije teme kao što su SIDA, anoreksija, bulimija, psihičke bolesti, rak, leukemija, homoseksualnost, spolno iskorištavanje, incest, silovanje, samoubojstvo, smrt, narkomanija, rasizam, neonacizam i sl. Kao posljedica razvoja društva, romani za mlade postaju sve tmurniji i depresivniji. Za šezdesete i sedamdesete godine značajno je da se kontroverzne teme najčešće pojavljuju u obliku romana za

mlade koji je napisan na klasičan, realistički način (Lavrenčić Vrabec, 2002) dok već u osamdesetima, a pogotovo u devedesetima pisci nastoje stvoriti što neobičnije književne oblike miješajući sve moguće žanrove i pripovjedačke tehnike, često rušeći granicu između poezije i proze. (Težak, 1997)

4. KONTROVERZNE TEME U SVJETSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Izdavači su postali svjesni kako tinejdžeri postaju značajna grupa čitalaca koja ima svojevrstan ukus. Žudili su za knjigama u kojima je glavni lik njihov vršnjak sa svim problemima odrastanja s kojima se mogu susresti i oni. Tinejdžersku beletristiku zbog toga možemo svrstati u „najvišu narcisoidnu beletristiku, koja je istovremeno ogledalo društva i društvenih problema. (Eccleshare, 1996)

Veliki zaokret na području literarnog stvaralaštva za mlade dogodio se onda kada su pisci, pritom najviše američki, odlučili postupno napuštati tradiciju samocenzure koju su desetljećima poštivali. Jedan od prvih autora koji je otvoreno i javno uvodio kontroverzne motive u svoja djela bio je američki književnik Mark Twain u svojim knjigama *Pustolovine Toma Sawyera* (1876.) i *Pustolovine Huckleberryja Finna* (1884.). U njima autor prikazuje odrasle i u negativnom svjetlu te dopušta mladim junacima da se u određenim okolnostima loše ponašaju. S obzirom da je bio jedan od prvih koji je čvrsto stajao iza svojih djela i svega napisanoga, prouzrokovao je mnogo rasprava i svađa koje su rezultirale zabranom posuđivanja njegovih djela u knjižnicama.

Judy Blume bila je veoma provokativna američka književnica za mladež koja je osvojila velik broj nagrada. Koliko je utjecala na mlade tog doba dokazuje i činjenica da je 1996. godine objavila knjigu *Letters to Judy: What Kids wish they could tell you.*(1996.) Bila su to sabrana pisma djece i tinejdžera iz cijelog svijeta koja su joj otvoreno pisala o svojim osjećajima, razmišljanjima, teškoćama. U njima progovaraju o svemu što ih muči i o mnogim tabuima kao što su bijeg od kuće, incest, nasilje, silovanje, teške bolesti i smrt. Mladi osjećaju da o tim temama ne mogu razgovarati s roditeljima stoga uporno traže utočište u knjizi. (Lavrenčić Vrabec, 2002) Njezin najpoznatiji adolescentski roman *Forever* (1975.) donosi uživanje u seksu na odgovoran način i bez posljedica. Bavi se tematikom romantične i seksualne veze između Katherine i Michaela koji otvoreno raspravljaju o svemu – dijelovima tijela, kontracepciji, menstruaciji i seksu između njih dvoje, točnije, o svemu onome što su mladi čitatelji hvalili, a cenzori prigovarali.

Erotski motivi jedna su od najosjetljivijih grupa motiva s kojom odrasli imaju najviše problema kada je riječ o njihovoj implementaciji u dječju književnost i književnost za mlade. Hranjec potvrđuje da su teme odnosa među spolovima ili dolazak na svijet bile zabranjivane i prešućene jer se mislilo da „takve“ stvari jednostavno nisu za djecu. U suvremenoj literaturi seksualni tabu, koji je još davno oblikovao Freud, ruši se i uzima kao polazište za stvaranje dobrih djela koja djeci, a kasnije i adolescentima, pomažu u otkrivanju svoga seksualnog identiteta. (Hranjec, 2009)

Australska autorica Margaret Clark veliku popularnost postiže svojom knjigom *Opet na pravom putu* (1997.) koja je pisana u obliku dnevnika petnaestogodišnje djevojke Simone. Inspiraciju za napisano djelo dobila je volontirajući u Centru za ovisnike o alkoholu i drogama što ju dovodi u stalni kontakt s mladim, ugroženim beskućnicima. Tim romanom nastojala je Australcima otkriti muke mladih ljudi te pokazati istinu o njima. Protagonistica djela s petnaest godina promijenila je petnaest škola da bi na kraju potpuno odustala od školovanja. Obitelj iz koje dolazi u potpunom je kaosu te ona završava na ulici i spava u kanalu gdje preživljavaju narkomani, alkoholičari, napušena i silovana djeca. (Škrinjarić, 1997) Simone se predaje drogiranju poput ostalih beskućnika te prihvaća svoj dnevnik kao jedinog prijatelja kojem se može obratiti i vodi ga sve do povratka na pravi put. Uglavnom uzima heroin, provaljuje u automobile, ali ne ulazi u područje prostitucije, jedini put kojem je ostala dosljedna gdje pokazuje čvrstinu svoga karaktera. (Težak, 1997.)

Sličnom tematikom bavila se i talijanska spisateljica i novinarka Gina Basso u svome romanu *Noć nije beskrajna* (1997.) gdje je šesnaestogodišnji Mimmo žrtva droge. On je tipičan primjer adolescenta koji je u vječitom sukobu sa samim sobom, izgubljen u svome životu i u želji da negdje i nekome pripada, da bude voljen, upliće se u mrežu droge. Iako je Mimmo glavni lik djela, Basso nam u romanu prikazuje i mnoge druge adolescente čije životne priče čine niz međusobno povezanih sličica, skladno spojenih u poruku da se životna sreća, sklad i mir ne nalaze negdje na nekom zamišljenom prostoru, nego u nama samima. Prisutnost poznatih imena i ustanova kao što su poznati nogometaš Maradonna i talijanski centar za odvikavanje od ovisnosti San Patrignano pridonosi autentičnosti i dokumentarnom obilježju romana. Autorica ovim djelom pruža mladima zanimljivo, korisno i poučno štivo te otkriva širu povijesnu, pedagošku i

sociološku podlogu za stvaranje ovisnosti. (Težak, 1997.) Talijani ovo djelo ne smatraju kontroverzom niti tabuiziranim djelom stoga ga uvrštavaju kao obavezno lektirno djelo.

Napuklo srce (1995.) roman je njemačke književnice i novinarkе Brigitte Blobel koji je u kratkom vremenu doživio velik uspjeh. Odjeknuo je Njemačkom u čak pet izdanja najviše zbog svoje intrigantne i pomalo tabu teme. Protagonistica djela je četrnaestogodišnja Nina čije se životne tajne polako raspliću tijekom djela. Naizgled živi normalnim životom sa svojom majkom, očuhom i polubratom te ju muče klasični tinejdžerski problemi poput ljubavi, škole i prijateljstva. Ipak, idiličan obiteljski život samo je privid jer je Nina žrtva seksualnog zlostavljanja svog očuha od svoje devete godine.

Michael je položio na njezine bokove i privukao je još bliže k sebi. Pritisnuo je svoja vruća usta na njezino rame, disao je brže, a onda je počeo dahtati. Držao ju je sve čvršće za trbuh. Boljelo je. Nije se mogla pomaknuti, osjećala se kao priklještena u škripcu. Mama, mislila je, gdje si? Zašto ne dolaziš? (Blobel, 2001, str.24.)

Netko bi mogao zamjeriti autorici radi opisa seksualnog napastovanja no oni su u funkciji same priče koja se oslanja na psihoanalitičke teorije. Uplašena njegovim prijetnjama i ucjenama, Nina nikome ne govori svoju tajnu, ali ona itekako utječe na normalno funkcioniranje njezina života. Opterećena je i pritišće ju te se osjeća ranjivo i povlači iz svog društva. Zahvaljujući autoričinom poznavanju psihopatologije i psihologije tinejdžera, likovi su uvjerljivo oblikovani i smješteni u prepoznatljiv društveni kontekst te je stvorena zanimljiva priča s katarzičnim završetkom.

Mi djeca s kolodvora Zoo (1978.) autobiografsko je djelo Christiane Vere Felscherinow. Christiane je tada imala 16 godina i već je proživjela pravi pakao. Odrasla je uz emocionalnu hladnu majku i oca koji ju je često tukao. S 12 godina susreće se s drogom, a s 14 godina prvi put uzima heroin. Knjiga je dobrano uzburkala njemačku i svjetsku javnost te je postala sinonim za jedno od „najstrašnijih“ djela koje su mladi mogli pročitati tijekom osamdesetih godina prošloga stoljeća. Otkrila je kako društvo na cjedilu ostavlja mladež te pokazala njihovo „neznanje“ o konzumaciji droge i prostituciji za kupovinu iste oko željezničkog kolodvora u blizinu čuvenog berlinskog zoološkog vrta. Knjiga je među odraslima poticala raznovrsne polemike. Jedni su smatrali da je knjiga opasna jer poziva mlade u svijet droge, a među drugima je prevladavalo mišljenje da je knjiga upozoravajući uzor obzirom da mladima doslovno prikazuje kamo vodi

ovisnost o heroinu. (Lavrenčić Vrabec, 2002) Redatelj Uli Edel 1981. snimio je film koristeći drastične detalje iz ispovijesti mlade heroinske ovisnice, a koliko je knjiga odjeknula u čitavom svijetu dokazuje i činjenica da je više od četrdeset godina nakon njenog izdanja, snimljena serija istoga naslova. Priča je to o šestero tinejdžera koji traže svoje mjesto na svijetu usred bezvremenskog Berlina, a u središtu grupe je Christiane čiji život razara rastava roditelja.

Engleski pisac Melvin Burgess izazvao je veliku pomutnju izdajući svoju knjigu *Junk* (1996.) U svojem intervjuu naglasio je kako je *Junk* djelo koje bi volio da je postojalo kada je on imao 15 godina. Naišao je na kritike doslovnog prijevoda „Imali smo Alicu u Zemlji čudesa i Pahuljastog Zečića, a sada imamo kurve narkomanke...“. („*Melvin Burgess; Junk*“, 15.5.2016.) Godinu dana nakon objavljivanja knjige, primio je za nju tri najprestižnije književne nagrade u Velikoj Britaniji – Carnegie, Guardian i Booker, jedna s područja književnosti za mlade i dvije s područja književnosti za odrasle. U središtu Burgessovog pisanja su mladi heroinski ovisnici koji žive u bijednim kvartovima velegradske okolice, potisnuti na krajnji rub društva u skoro bezizlazan položaj. Kroz roman se povlači i ljubavna veza Tara i Gemme koji bježe od kuće zbog loše obiteljske situacije. Upadaju u loše društvo i prepuštaju se čarima heroina. Nakon što Gemma zatrudni, prioritizira zdravlje i život djeteta, prestaje s konzumacijom droge i vraća se roditeljima. Tar ne odustaje od drogiranja jer je uzimanje heroina bio jedini način, za njega, da zaboravi nasilničko ponašanje svoga oca. Kraj romana ostaje otvoren, Tar žali zbog svoje ovisnosti, ali je preslab da se očisti. Posjećuje svoju kćer te živi u nadi da će ga Gemma primiti opet u svoj život. (Lavrenčić Vrabec, 2002)

5. KONTROVERZNE TEME U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Hrvatska dječja, odnosno adolescentska književnost, u tematskom smislu, korak je sa svjetskim trendovima uhvatila tek u devedesetima i u prvoj polovici 2000. godine. Rat, koji je u tom razdoblju zadesio Hrvatsku, uvelike je utjecao na razvoj djela i romana za mlade te gurnuo u prvi plan ratne teme.

5.1. Domovinski rat u hrvatskom dječjem romanu

Djelo Mladena Kušeca (*Ubili su mi kuću* 1991.) zbirka je reporterskih zapisa i dječjih impresija o ratu. Nema fabulu niti klasično oblikovane likove već oni o kojima se govori ili koji govore o sebi su autor, kolegica s Hrvatskog radija Nela Čurčić i djeca iz Dubravica, Lišana Ostrovičkih, Dobre Vode, Lukšića i Prisole. Riječ je o početku srpske agresije kad su ljudi morali bježati, a iza njih ostajale su porušene crkve i kuće. Osim njihovih ispovijesti, u djelu nalazimo i niz uvrštenih pisama i pjesama stradalih, bolničkih izvješća, novinskih naslova i članaka te dječjih crteža na temu rata. (Hranjec, 1997)

Nedugo nakon Kušeca, Maja Gluščević objavljuje roman *Bijeg u košari* (1992.) gdje se pored glavnog lika, dječaka Jerka, nalazi magarac Sivko koji spašava dječaka iznoseći ga u košari iz sela u koje dolaze pijani kokardaši. Odlike Gluščevićinog romana su jednostavnost rečenice, lirizam izraza, rat viđen očima zbunjenog, smrtno preplašenog mališana te apoteoza animalnom svijetu. (Hranjec, 1997)

Nikola Pulić napisao je djelo *Strah me, mama* (1992.) koje, zanemarivanjem kompozicijske osobnosti žanra, ne bismo mogli svrstati u roman. Riječ je o psihološkoj dječjoj prozi u kojoj su ispričane sve traume koje doživljavaju djeca zagrebačkih predgrađa Gajnice-Podsused – granatiranje tv tornja, Banskih dvora. (Hranjec, 1997) Pulić nas podsjeća kako je rat ostavio tragove u svima, pogotovo najmlađima te kako će trebati dugo vremena da one zacijele.

Hrvatska Ana Frank, kako ju je nazvala Dubravka Težak, protagonistica je knjige Stjepana Tomaša *Moj tata spava s anđelima* (1992.) Djevojčica Cvijeta, učenica je šestog

razreda osnovne škole te svoje misli zapisuje u dnevnik zbog čega je i samo djelo objavljeno u dnevničkoj formi. Radnja se odvija u Osijeku, a čitatelj, zajedno s Cvijetom, proživljava sve strahote koje je dvanaestogodišnjakinja zapazila iz svoga skrovišta – nema škole, nema struje, nema grijanja, ranjeni i mrtvi svuda oko nje. Sve su to stvarne činjenice koje su natjerale tu malenu djevojčicu da odraste u samo nekoliko mjeseci. (Hranjec, 1997)

Nada Iveljić doprinijela je autentičnosti svoga romana *Marijina tajna* (1995.) navodeći stvarne osobe, mjesto i vrijeme. Djevojčica Marija prognana je iz Slavonije i smještena u Makarsku koju svaki dan uspoređuje s rodnom grudom. Njeni dani obavijeni su strahom od svakidašnjih predmeta jer je naučena da sve oko nje predstavlja opasnost od postavljene mine. Primjer je dobre i vrijedne djevojčice, ali je izgubila ono što svako dijete ima – osmijeh i bezbrižnost. (Hranjec, 1997)

5.2. Pojava tabu tema

Hrvatski pripovjedač i putopisac Joža Horvat 1939. godine objavljuje djelo čiji su likovi inačica „apolonskog“ djeteta *koje je slobodno od društvenih konvencija, koje ne podliježe društvenom utilitarizmu, blisko je prirodi, spontano, nevino i intenzivno, a odrastanjem izlazi iz raja.* (Zima, 2011) Riječ je o romanu *Sedmi be* (1939.) koji je napisao za vrijeme svog studija na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Roman je objavio u vlastitoj nakladi, ali je ubrzo zabranjen kao *krivično djelo kažnjivo po Zakonu o zaštiti javne bezbjednosti i poretka u državi.* (Bakić, 2020) Tek 1978. roman ponovno izlazi na vidjelo te ga književni teoretičar Aleksandar Flaker proglašava prvim omladinskim romanom naše književnosti. Biva određen i kao adolescentski roman, ali s obzirom da u teoriji takav književni sustav ne postoji, nailazi na zapreke. Obogaćen je žargonizmima, dijalektizmima, barbarizmima, vulgarizmima te se u njemu susrećemo s opozicijom tinejdžera (mladi, ja i moji drugovi, naša kultura, naš jezik) i odraslih (stari, njihov strukturirani svijet tzv. stvarnih vrijednosti, njihove institucije, njihova kultura...) (Težak, 2008)

Zar vi mislite, da nama ne bi bilo ljepše šetati po Zrinjevcu, nego da ovdje deremo pluća?! To je tek napola istina. Kad bi oni osjećali kao mi, da je ljepše i vrednije hodati u proljeće po šumama, onda bi pošli za nama, a ne bi ostajali u školi gnjaveći sebe i nas. Oni to ne osjećaju tako. Njima

je škola u prvom redu kruh i oni ulaze u nju kao činovnici u ured. Ne, mi to gledamo drukčije.
(Horvat, 1939., str. 97.)

Tim romanom najavljen je književni model koji će u suvremenoj hrvatskoj književnosti doživjeti punu afirmaciju kao tinejdžerski roman. Već iz samog podnaslova, *Iz dnevnika jednog srednjoškolca* da se naslutiti kojom pripovjednom formom je napisan. Anonimni pripovjedač uvodi nas u svoj život te opisuje svoj razred koji je podijeljen na različite skupine. Međusoban odnos prilično je miran i stabilan sve do pred kraj školske godine kada se pred učenike stavlja previše zahtjeva te nastaje nesklad. Učenici, nezadovoljni učiteljima i školom, čeznu za slobodom, vode se zdravim razumom te svaki mogući trenutak provode uživajući. Žestoko osuđuju društveno uređenje i obaveze koje im se nameću, a na njih odgovaraju neposluhom, čestim markiranjima, pušenjem u školskom zahodu, opijanjem te kartanjem u gostionicama. Za vrijeme nastanka, roman Jože Horvata značio je preobražaj u društvenom, ali i u romanesknom smislu. Likovi su postali inspiracija stvarnim učenicima jer je Horvat napokon otkrio stvarnost kakvom je vide mladi, što oni osjećaju i proživljavaju. (Bakić, 2020)

Zatim se na književnoj sceni pojavljuje Nada Iveljić sa svojim romanom *Sat očeva* (1978.) kojim se, među prvima u Hrvatskoj, bitno približila mračnoj tematici koja je, u ono vrijeme, bila popularna u svjetskoj literaturi. Radnja se odvija među mladima jedne gradske četvrti gdje su neki iz razorenih obitelji u kojima nedostaje jedan roditelj, većinom otac. (Đokić i Bjelčić, 2009) Temeljna odrednica romana jest emocionalna borba s disfunkcionalnim obiteljskim nasljeđem koje odvodi protagonisticu djela u svijet prostitucije.

Vrlo sličnu tematiku u svoja djela pretakala je i Nada Mihoković-Kumrić. Na njen roman *Vjetar kroz kosu* (2002.) osvrnula se i dr.sc. Hrvojkina Mihoković-Salopek skrećući pozornost na mladenački prijelaz iz pubertetske zasanjenosti u odrastanje, u kojem životne okolnosti i postupni prodor pragmatičnosti nerijetko nameću ljubavi svoje neminovne uvjete. U romanu *Rep, ali ne lastin* (2008.), koji je svojevrsni nastavak na njen prvi nagrađivani dječji roman *Lastin rep* (2005.), dotiče se delikatnih situacija unutar nepotpunih obitelji, emotivno uskraćujućih domova te karakterističnom skrivanju gorućih problema od strane odraslih. Nerijetko piše i o problemu „starmale“ djece, prostituiranju iz osvete i kako to vide oni koji takvu osobu vole, o razvodu, alkoholizmu, nevjeri te emocionalnim i financijskim problemima koji se iz toga rađaju. (Zalar, 2012)

Ivona Šajatović napisala je mnogobrojne vrijedne romane što potvrđuju i dobivene nagrade. Među njima su i roman *Jackpot* (2013) i *Strogo povjerljivo: obitelj Barić* (2011.) u kojima se javljaju motivi siromaštva, prvih ljubavi, seksa, masturbacije, menstruacije te se dotiče odnosa između mladih i odraslih. Posebnu pozornost čitateljske i ostale publike privukao je predgovor djela *Strogo povjerljivo: obitelj Barić*.

Istraživanja pokazuju da su svaka 4. djevojčica i svaki 6. dječak doživjeli neki oblik seksualnog zlostavljanja do 18. godine. 80% do 90% zlostavljača su djeci poznate osobe. Prema nekim procjenama, na jedno prijavljeno seksualno nasilje dolazi 10-20 neprijavljenih. Ovo je jedna takva priča... Svaka sličnost sa stvarnim osobama je slučajna. (Šajatović, 2011., str.5.)

Već na samom početku autorica, prikazom stvarnih podataka, najavljuje temu seksualnog zlostavljanja u obitelji koja je društveno aktualna, ali se nažalost i dalje smatra kontroverznom, odnosno tabu temom. Kao što se i protagonistica ovog djela srami, tako i velik broj ljudi, zbog posramljenosti i neznanja o tome da nisu jedini kojima se to dogodilo, odbija tražiti pomoć i govoriti o tome. Neobjašnjiva struja misli prolazi kroz glavu djevojčice čiji otac, dodirujući je, prelazi granicu zdravog otac - kći odnosa.

Lice joj je gorjelo dok je pogledala mamu, osjećajući kao da je učinila nešto užasno, kao da ju je sram razdvajao na pola, iako ni samoj sebi nije točno mogla objasniti čega se srami i zašto se očeva ruka u jednom trenutku onako silovito zarila među njezine noge. (Šajatović, 2011., str.20.)

U romanu Pere Čimbura *Ljubić po Marku* (1990.) protagonisti u dječjoj dobi bliski su „apolonskom“ djetetu, a odrastanjem postaju određeni isključivo svojom seksualnošću i načinima na koji se nose sa seksualnim frustracijama. Dječak odrasta u predatora čija seksualna realizacija, ostvarena silom, rezultira trudnoćom koja se nasilno prekida dok se djevojka s emocionalnim i fizičkim posljedicama seksualnog nasilja nosi samostalno.

22. *rujna* (1990.) roman je za mladež koji nosi podnaslov „roman o jednom maturalcu“. Napisao ga je Predrag Raos te, iako se radnja odvija u doba njegove mladosti, ostaje na suvremenoj priči o adolescenciji. Centralni motiv je neuzvracena ljubav protagonista prema razrednoj kolegici. U prvom planu ne nalazi se društveni kontekst iako se provlači i tema obiteljskih i međuučeničkih odnosa, već erotička i emocionalna zaokupljenost adolescenata. Od ostalih djela slične tematike razlikuje se u samoj završnici djela gdje *adolescenti svoj*

pobunjenički odnos „posvješćuju“, korigiraju u susretu s pripadnikom oponentske grupacije, predstavnikom osporavanog autoriteta, otkrivajući tako „promjenjivost“ i višeznačnost strukture vlastita oponentskoga odnosa što su ga smatrali subverzivnim i ključnim u oblikovanju vlastita identiteta. (Zima, 2008) Ovo djelo nosi izvrsnu priču u kojoj će svaki mladi čovjek pronaći sebe, a odnosi se na prelazak iz doba zezancije, nevinosti i bezbrižnosti u svijet odraslih koji nije nimalo lak.

Roman, koji zbog svoje teške tematike i gotovo tabu teme, nije doživio ponovljena izdanja bio je četvrti roman Mire Gavrana pod naslovom *Oproštajno pismo*.(1994.) Objavljen je 1994. godine, a bavi se problemom neuzvraćene ljubavi koja dovodi do želje za samoubojstvom dok je pokretač radnje raspad obitelji. Nakon objave ovog romana, Miro Gavran vraća se veselijoj tematici te doživljava uspjeh, no samo dvije godine nakon, objavljuje roman *Pokušaj zaboraviti*.(1996.) Dnevnički zapisi šesnaestogodišnje gimnazijalke Anite izmjenjuju se s pismima glavnog junaka Daniela. Središnji problem je Anitina emocionalna ugroženost i psihička nestabilnost, što su posljedice silovanja, te njezino odbijanje emocionalnoga i psihičkoga zacjeljivanja. (Zima, 2008) Kroz njen dnevnik doznajemo o njezinoj vezi s Danielom, ali i o intimnoj i društvenoj reakciji na situaciju u kojoj se našla. Osjeća se osramoćenom i obeščašćenom u društvenom smislu i takvo tumačenje pripisuje roditeljima, najviše ocu.

Ja sam njegova sramota, izgubljena nada, upropaštena mogućnost. Kćerka koja mu nikada neće roditi unučad. Djevojka s noćnim morama, kojoj niti jedan psihijatar ovoga svijeta ne može pomoći. (Gavran, 2011., str.27.)

Ipak, do kraja romana, Anita ruši zidove koje je podigla oko sebe i radi Danielove upornosti, strpljivosti, nježnosti i razumijevanja, prihvaća njegovu ljubav.

Protagonistica Marta, knjige Sanje Pilić pod nazivom *Leti, Marta, leti* (2003.) nalazi se na raskrižju dvaju glasova – negativnog koji ju gura prema depresiji i razmišljanju o samoubojstvu i pozitivnog koji ju uvjerava da i ona ima pravo na jednako dobar život kao i ostali. Zbog svog hendikepa čitav život izložena je diskriminaciji i nevoljena u svojoj sredini. Nakon brojnih uvreda i omalovažavanja u Marti se budi svijest o vlastitoj vrijednosti te odlučuje uspjeti u svom životu bez obzira na sve zapreke koje su ju do tada ograničavale. Za čvrstu sliku o sebi bio je potreban ogroman napor, samopoštovanje i samopouzdanje, ali je Marta uspjela ono

što velik broj hendikepiranih nikad ni ne uspije. Autorica nam ovim djelom želi poručiti da budemo poput Marte, da se ne damo već da poletimo.

Maja Brajko-Livaković u svom romanu *Kad pobijedi ljubav* (1997.) približila se tematici droge, želje za slobodom, raspadnute obitelji, krađe, mladenačke ljubavi, fizičkog izgleda te kako je ono povezano jedno s drugim. Autorica je svojim načinom pisanja pokazala da ima oko i srce za mlade te osim teških tema koje se provlače njenim djelima, pojavljuju se i malene životne radosti koje odišu ushitom.

Tonča Anković još jednom nas je podsjetila koliko droga utječe na živote svih onih koji su na bilo kakav način uključeni u život ovisnika. U svome romanu *Ljudi bez mjesta* (1998.) nastojala nam je približiti i osuvremeniti položaj muškarca i žene u obitelji. Glavna junakinja jest majka čiji život se raspada radi sina ovisnika gdje konzervativni otac krivi njen tolerantni odgoj za situaciju u kojoj su se našli. Glavna misao ovog djela nije život ovisnika o heroinu već upropaštena okolina koju ostavlja za sobom.

Ovisnošću o heroinu bavio se i Želimir Hercigonja u svojoj pripovijetci *Zbogom, Horse... ili možda doviđenja*. U prvom planu nalazi se dvadesetogodišnji Sebastijan i njegov tromjesečni boravak u bolnici na odjelu za odvikavanje od droge. Glavni lik djela primjer je nezrele mlade osobe koja je neprestano u sukobu sa samim sobom te koju obuzima osjećaj izgubljenosti i napuštenosti. Hercigonja svojim djelom nastoji pokazati koliko je droga, sama ovisnost, kontroverzno područje tako da prikazuje surovost svijeta kroz osobe koje mu po svojoj službenoj dužnosti trebaju pomoć, a isto odbijaju. Malo je onih koji su spremni sve prihvatiti i bezuvjetno pomoći. Ipak, Sebastijan se otvara pozitivnom i smislenom načinu života te time pokazuje mladim ljudima kako izabrati put istinskih životnih vrijednosti. (Težak, 2004.)

Silvija Šesto Stipančić hrvatska je književnica čija djela mladi rado čitaju. Knjigu *Debela* (2003.) napisala je u obliku dnevnika djevojčice Lade. Neposredno, kroz Ladin život, susrećemo se s alkoholom, cigaretama, homoseksualnosti, abortusom i sl. Uza sve to, kao i svaka tinejdžerica, opsjednuta je svojim izgledom, nesigurna, iskompleksirana te se uspoređuje sa svima umanjujući tako svoju vrijednost. Djelo je bogato žargonizmima što doprinosi da se mladi što jednostavnije poistovjete s likovima. Iako je dugo vremena ova kontroverzna knjiga bila glavna tema svih medija, ipak je postigla uspjeh. U svome romanu *Djevac ili patnje mladog*

Petra (2005.) Silvija Šesto Stipančić opisuje život Petrove obitelji i otvoreno govori o tome kako Petar pohađa privatne lekcije o seksu kod svoje strine Vlatke.

Slična tematika pojavljuje se i u romanu *Balada o Buginim gaćicama* (2004.) autora Tomislava Zagode gdje se protežu motivi otvorene seksualnosti i masturbacije. Glavni lik djela je četrnaestogodišnji Gustav koji je preko ušiju zaljubljen u svoju djevojku Bugu. Ono u što je on zapravo najviše zaljubljen je njeno tijelo i sve prilike u kojima mu ona dopušta da ju dira što njega dovodi do „prljavih misli“ koje su zapravo eufemizam za sve misli vezane uz seks. Njegova obitelj primjer je tipične disfunkcionalne obitelji u kojoj Gustav nema nikakav odnos s roditeljima i sestrom – motiv koji se često pojavljuje kao pokretač radnje u romanima za mlade.

Suvremeni hrvatski autori i autorice zasigurno ne bježe od tematike odnosa među spolovima, ali svojim načinom pisanja često polaze od aluzija na određenu temu čime otvaraju mogućnost slobodnog kreiranja stavova, mišljenja i interesa. Time nastoje postepeno uvoditi tabu teme u svoja djela.

Sve su ove knjige smisljeno metodološki oblikovane da dovode mlade čitatelje do jasne spoznaje kako se droga, diskriminacija, smrt i sve ostale teške teme, ne događaju nekima drugima, nego se mogu dogoditi i nama. (Težak, 2003) Ipak, u pristupu tim temama, velika većina hrvatskih pisaca ne zapada u depresiju i pesimizam nego na kraju uglavnom ostavljaju nadu u sretniju budućnost.

6. ZELENI PAS

Nada Mihelčić hrvatska je književnica za djecu i mlade. Rođena je 1946., a preminula 2015. godine u Zagrebu. Pisanjem se počela baviti tek u zreloj dobi, a njezin prvi roman *Bilješke jedne gimnazijalke* uvršten je kao lektirno djelo za osme razrede. Drugi roman, *Zeleni pas*, objavljen je 2009. godine te je bio dokaz kako uspjeh njezinog prvog romana nije bio slučajnost. Usprkos svim odstupanjima, ili možda zbog njih, roman je osvojio sve četiri nagrade za koje je bio nominiran, a to su Nagrada Grigor Vitez, Nagrada Anto Gardaš, Nagrada Mato Lovrak te Mali Princ koja se dodjeljuje najboljoj knjizi za djecu i mlade na teritoriju Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore. Medijska recepcija bila je unisona ističući kao središnje kvalitete romana društvenu aktualnost, nekonvencionalnost u odabiru teme i „netipično“ preuzimanje odgovornosti u kontekstu dječje i adolescentske književnosti. (Zima, 2012) Radi uspjeha i spomenutih nagrada, nacionalni žiri predlaže Nadu Mihelčić za uvrštavanje na međunarodnu Časnu listu pisaca za djecu i mlade za 2012. godinu.

Roman *Zeleni pas* provlači vrlo ozbiljne teme kao što su ovisnost, droga, zatvor, rastava, raskol unutar obitelji te naposljetku smrt. Nada Mihelčić, kroz oči trinaestogodišnje djevojčice, progovara o problemima s kojima se sve više susreću mladi oko nas. Knjigu nije posvetila nekoj određenoj osobi nego „svakom mladom biću i svakom roditelju koji će, pročitavši je, uvidjeti kako je malo nedostajalo do sretnog završetka i kako ne moramo čekati da nam se jednog dana pruži prilika da budemo heroji, jer u ovom ratu to možemo postati odmah, sada i ovdje.“ (Mihelčić, 2009., str.5.)

Vlatka je šesnaestogodišnjakinja koja, zajedno s bratom blizancem Robertom, pohađa gimnaziju u Zagrebu. Uz njega ima mlađeg brata Alana, mamu, tatu i baku s kojima živi u stanu. Mlađa sestra, koja je ujedno i pripovjedačica intelektualno je natprosječna predadolescentica čiji se interesi i ambicije ne povezuju sa stereotipnim ograničavajućim rodnim obilježjima književnih predadolescentica. (Zima, 2012) Zbog svojih stavova, pogleda na život te načina razmišljanja, Vlatka se oduvijek isticala. Bila je potpuna suprotnost svoga brata koji je vrijeme provodio rješavajući matematičke zadatke dok je nju najviše mučilo što je rođena sa smeđim, a ne plavim očima koje bi joj, po njezinome mišljenju, bolje stajale. Kod izuzetno strogih roditelja ipak je pronalazila način, onu malu ušicu igle, kroz koju bi se apsolutno svaki put provukla bilo da su u

pitanju izlasci, dečki ili školski neuspjeh. Nastojali su joj udovoljiti misleći da će joj time pomoći i olakšati. Majka je nezaposlena, baka nekonvencionalna, aktivna i ni najmanje ograničena stereotipnim rodnim ograničenjima.

Kap koja je prelila čašu Vlatkinog neodgovornog ponašanja bio je njezin bijeg od kuće koji je uzrokovao najveći obiteljski raskol. Iako Vlatka fizički nije bila prisutna u tom stanu, svejedno je bila u centru pozornosti. Uspjeh i život ostale djece zanemaren je upravo radi nje. Odličan školski uspjeh njene mlađe sestre, Alanov koncert, Robertova veza s Marinom bili su događaji koji su prohujali kroz njihov stan poput vremenske prognoze. Lako, svakodnevno i bez imalo euforije.

Meni se to dogodilo već stotinu puta, milijun puta sam uložila sav svoj trud kako bih napravila nešto lijepo i dobro i pametno, a onda je Vlatka samo jednom svojom svinjarijom i prijestupom skrenula svu pozornost odraslih na sebe. Bilo mi je gotovo nemoguće izboriti se za mojih pet minuta slave i pohvala, jer je sav njihov komentar obično završavao s kratkom i mlakom pohvalom tipa „ma bravo“ ili „krasno“, a onda su se nastavili satima baviti Vlatkinim prijestupničkim ponašanjem. (Mihelčić, 2009., str. 102.)

Nakon opsežnog razgovora s policijom, na njihovom odlasku, Vlatkina sestra otkriva jednu bitnu tajnu. Tajnu koja će preokrenuti njihove živote zauvijek. Vlatka se drogirala. Vlatka, učenica trećeg razreda gimnazije, svaku večer gutala je tablete „za glavobolju“, a kad joj je baš bilo loše, koristila je kokain.

Policajci se uopće nisu obazirali na maminu upadicu i sada su gledali samo u mene, raspitujući sjećam li se kako su se te tablete zvale. Rekla sam da nemam pojma, ali ne zato što sam malo dijete, nego zato što ih Vlatka drži raspakirane, samo u onoj najlon vrećici za spremanje hrane u zamrzivač... Ponijela je one u prahu, te su joj ionako bolje jer brže pomažu. (Mihelčić, 2009., str.81-83.)

Premda roditelji nisu znali za Vlatkinu uporabu opijata, majka svoje neznanje doživljava kao bitnu odrednicu vlastite samoprocjene majčinstva. Ona se kreće u dva smjera; društvena konstrukcija majčinstva i osobno vrednovanje i na oba se plana osjeća neuspješnom.

Situacija je postajala sve gora i gora. Vlatka je provalila u vlastiti stan, ukrala sav novac te sve vrijedne stvari na kojima je mogla zaraditi. Osim toga, lažima je uvjerila bliske članove

svoje obitelji da joj daju novac. Iako se tu radilo o velikoj količini novaca koji je njena obitelj morala vratiti, roditelji su na tu situaciju gledali s dozom olakšanja jer su znali da se ona i dalje nalazi negdje u blizini, njen bijeg bio je ograničen na grad Zagreb. Robert, Alan i njena sestra na to nisu gledali kao na dobru stvar. Oni su bili ti koji su se sada morali odricati svojih životnih radosti kao što su odlazak na maturalac, odlazak na more, ali i pomiriti se s činjenicom da ni njihove večere neće biti iste kao prije. Kajgana i hrenovke postali su dio njihove svakodnevice s izgovorom da je prevruće da baka stoji iznad štednjaka, ali sve su oni znali, svega su bili svjesni. Čitajući o žrtvama i odricanjima to troje djece, želudac mi se grčio, a oči napunile suzama. Nisam suosjećala s njenim roditeljima niti razmišljala o tome je li Vlatki teško samoj vani već samo o tome kakvu bol neprestano nanosi svojim članovima obitelji. O njezinom drogiranju nije se govorilo, kako u kući tako i izvan nje što je utjecalo na već spomenutu Robertovu vezu s Marinom. Nakon spoznaje da joj cijela obitelj laže o Vlatki, Marina napušta Roba.

Zašto bih ja ispaštao za njezine pogreške? – prekinuo ju je. – Ja se ne drogiram i ne kradem, niti ću se ikada drogirati ili krasti! (str. 106.)

Njegov dom bio je sada obilježen kao dom narkomana. Postao je brat, brat blizanac nekoga tko se drogira te je to bio žig koji će od sada nositi.

Autorica svoju knjigu nije bazirala na teškom životu Vlatke koja se drogira. Nije govorila o tome kako se drogira, što konzumira, kada je i zašto počela, taj dio je potpuno pao u drugi plan. Vlatkina odsutnost iz narativnog prostora, koja narativnu pozornost usmjerava na obitelj, sugerira da razloge njezine propasti i ne treba tražiti. Obitelj je ona koja reflektira i upija posljedice Vlatkine ovisnosti te obitelj postupno postaje ključno emocionalno uporište svim pogođenim članovima. Proces Vlatkina samouništenja istovremeno je proces obiteljskog jačanja. (Zima, 2012) Nada Mihelčić nije nam dopustila da se sažalimo nad njom niti da suosjećamo s njom, već nam je htjela približiti kako droga utječe na ljude oko osobe koja se drogira, kako, bilo kakva ovisnost, vodi glavnu riječ. Upliće se i upropaštava živote nedužnih ljudi i to bez imalo trunke grižnje savjesti.

Nitko o takvim stvarima ne govori glasno, ali nekako se zna da je svaka obitelj poput kakvog sportskog kluba čiju ekipu čine i roditelji i djeca. Od svih se članova obitelji očekuje da se, svatko na svom polju, svojski trsi kako bi pridonio ugledu obitelji, jer o tome ovisi kako će biti rangirani na nepostojećoj, ali svima znanoj tablici. Kao u nogometu. (Mihelčić, 2009., str.133.)

Obitelj je društvena jedinica koju društvo oblikuje, procjenjuje, korigira i evaluira; završna nogometna aluzija. Dinamika unutarobiteljskih i izvanobiteljskih odnosa, kao i odnosa moći, fiksira se, prelama i zrcalno odražava u društveno oblikovane predodžbe o adolescenciji i djetinjstvu. (Zima, 2012)

Vlatka je, zajedno s nekolicinom ljudi, provalila u apoteku u Dubravu te je uhvaćena i dovedena kući. Njih troje, zajedno s bakom, nisu bili oduševljeni kao što su to bili mama i tata što je razumljivo, Vlatka je ipak bila njihovo dijete, bez obzira na sve. Alan je svoje raspoloženje opisao žalosno sretnim, ali nije bio siguran je li to bila sreća zbog kraja njezinih ili njihovih muka.

Život se nije promijenio pretjerano sada kada je Vlatka bila na sigurnom kod kuće. Prema njoj se i dalje odnosilo kao prema omiljenom djetetu te joj se ugađalo u svemu, ali se činilo kao da više nije dio obitelji. Jednostavno to nije bila ista osoba, ista ona Vlatka koja je skakala po kući i postavljala sto i jedno pitanje i ignorirala mlađu sestru.

Svi su bili svjesni da ovogodišnji Božić neće biti sretan kao svaki dosada te da nemaju dovoljno novaca za poklone ispod bora. Baka se ipak strogo protivila istome te je bila odlučna u tome da djeca dobiju poklone koje su poželjeli, ali i zaslužili. Nastojali su vratiti njihov stari život sve dok Vlatka na Badnjak nije pobjegla mami iz dućana. Sve je krenulo ispočetka. Robert, već isfrustriran činjenicom da je Vlatka opet postala glavna i jedina tema za obiteljskim stolom, zahvaljivao je Bogu što je opet nema, ali ovog puta za svoj komentar nije dobio jezikovu juhu.

Vlatkino ime polako je počelo blijedjeti, nalazila se u komuni. Njeni roditelji nisu zasigurno digli ruke od nje, ali se o njoj više nije naširoko govorilo. Život se polako počeo vraćati u normalu. Alan je nizio sve petice, Rob upisao fakultet te se pomirio s Marinom, a čak i pripovjedačica upisuje gimnaziju bez problema do jednog trenutka. Nakon dvije godine, roditelji priznaju kako se Vlatka nalazila u zatvoru te je osim toga zaražena hepatitisom kojeg je dobila služeći se tuđom iglom dok se drogirala. Opet raskol u obitelji. Ovaj put se čak i Rob hladna srca slomio. On, koji se trudio kroz život uspravno koračati, krivi sebe što je život njegove sestre blizanke uništen, što je njihov život uništen i što više nikada ništa neće biti kao prije. Znao je za uzimanje tableta, ali nije tome pridavao veliku pažnju. Povjerenje među članovima obitelji

nepovratno je uništeno zbog gomile laži koje su se godinama nakupljale, a dio svake laži bila je Vlatka.

...kako netko, tako mlad i zgodan kao Vlatka, uopće može biti samo korak do smrti... Robert se prvi slomio i počeo plakati govoreći kako je možda i on kriv, jer je u ovih nekoliko godina milijun puta svim srcem molio Boga da Vlatka zauvijek nestane, i sada bi mu, eto, ta molba lako mogla biti uslišana... (Mihelčić, 2009., str.218-219.)

Vlatka je bila neprepoznatljiva, kako fizički tako i emocionalno. Stajala je u njihovom stanu kao na stranom teritoriju te produžila u sobu u kojoj je provodila naredne dane i noći. To nije više bila Vlatka, to je bilo neko sasvim drugo koščato biće koje nije imalo nikakve veze s njihovom obitelji. Prvi put su toga svi bili svjesni čak i njena mlađa sestra koja joj je do tada zamjerala na svemu jednako kao i Rob.

Odjednom mi je sinulo kako ona Vlatka koju sam poznavala, koju sam voljela i mrzila... koju sam voljela... više uopće ne postoji i ja je više nikada neću susresti. Potrčala sam tati u zagrljaj i počela plakati kao luda. (Mihelčić, 2009., str.222.)

Uzaludni su bili pokušaji mlađe sestre da se poveže s Vlatkom. Potaknuta pričom njenih halucinacija pod utjecajem tko zna kakvih droga, odlučila joj je izraditi malenog zelenog psa od glinamola koji je zauvijek otišao, zajedno s Vlatkom, duboko u zemlju.

Narativni završetak ne donosi modelativno olakšanje u „sretnom završetku“. On je resemantiziran u obiteljskoj katarzi smrti i ljubavi s obzirom da protagonistica, najstarija sestra u obitelji, ovisnica, umire od posljedica zloporabe droge te se u toj katarzičnoj smrti obitelj rekonstituira. (Zima, 2012)

Prišla sam, posegnula u džep i kriomice u grob umjesto zemlje ubacila svog zelenog psa. Prisilila sam se pogledati dolje. Pao je nespretno, na leđa, i one njegove zelene noge su sada u zemlji izgledale kao klice novoga života i boljeg svijeta, koje su pale preduboko i možda se nikada neće probiti na svjetlo dana, ali postoje tu, kao zalog... (Mihelčić, 2009., str.233.)

7. ZAKLJUČAK

Kontroverzne, odnosno tabu teme, oduvijek su bile problematično područje u dječjoj književnosti i književnosti za mlade. Nakon provedenih bezbroj istraživanja i dalje su dio rasprava između učitelja i roditelja od kojih neki smatraju da takvoj tematici nije mjesto u toj književnosti. Primjer toga su burne reakcije okoline i dan danas oko odabranih djela za lektiru učenika osnovnih i srednjih škola. Najveći problem je što se na dječju književnost i književnost za mlade gleda isključivo kao na odgojnu ulogu knjige u djetetovom životu što je donekle istina, ali se u potpunosti zanemaruje njezina književnoumjetnička i estetska važnost. Kao što je već općepoznato, književnost je umjetnost riječi te bismo ju tako trebali i promatrati bez obzira za koju dob je ona namijenjena. U odnosu na dječju književnost koja se puno više proučavala, o adolescentskoj književnosti ne postoji velik broj zapisa. Krivac tome je teško određenje dobne granice kao i tematsko svrstavanje djela s obzirom da ona ne pripadaju ni dječjoj, ali ni književnosti za odrasle. Tematika koja prevladava u tinejdžerskim romanima često je tabuizirana stoga književnost za mlade svoj procvat doživljava tek krajem sedamdesetih godina prošloga stoljeća. Autori su bili uvjereni i nastojali su dokazati da njihova djela ne sadrže ništa štetno ili kontroverzno te da čitanje takvih naslova neće dovesti do istog ponašanja. Osim općih tema kao što su onečišćenje okoliša, rasna diskriminacija i prava ljudi, pojavljuju se i osobne teške intimne teme poput nesređenih odnosa u obitelji, razvoda braka, seksualnog zlostavljanja, teških bolesti, smrti i slično. Hrvatska je u korak sa svjetskim trendovima ušla tek u prvoj polovici 2000. godine. Na razvoj tinejdžerske književnosti uvelike je utjecalo ratno stanje koje je zadesilo Hrvatsku pa u prvi plan padaju ratne teme koje jednim dijelom isto tako obrađuju teme poput smrti, patnje i gubitka voljene osobe; tema u kojima se prije nije pisalo.

Napisavši roman *Zeleni pas*, Nada Mihelčić se svrstala među značajnije hrvatske autorice koje su rušile tabu teme. Svoju radnju smjestila je u Zagreb te spominjanjem stvarnih ustanova i likova doprinijela je autentičnosti svoga romana. Za svoje djelo osvojila je brojne nagrade, a najveća nagrada od svih bila je pružanje čiste i istinite slike društva i okoline koja nas okružuje. Ipak, u središte svoje radnje ne stavlja protagonisticu koja konzumira drogu već nastoji prikazati utjecaj droge na život njene obitelji.

Romani pisani za mlade potiču na razmišljanje o aktualnim temama te su itekako pogodni za čitanje i za mlade i za odrasle. Tinejdžerima su potrebni romani u kojima se mogu poistovjetiti s likovima te kroz koje mogu dobiti odgovore na mnogobrojna pitanja koja ih muče i o kojima aktivno razmišljaju. Autori svojim romanima nastoje potaknuti mlade da izgrade vlastita stajališta o temama o kojima pišu jer su svjesni koliku moć književnost kao diskurs ima nad djecom i mladima.

8. LITERATURA

- Bakić, L. (2020). *Iz dnevnika jednog srednjoškolca*. Zagreb: Blog hrvatskoga školskog muzeja. Pristup ostvaren: 3.8.2021. <https://blog.hsmuzej.hr/2020/07/14/iz-dnevnika-jednog-srednjoskolca/>
- Blobel, B. (2001). *Napuklo srce*. Zagreb: Znanje
- Crnković, M., Težak, D. (2002). *Povijest hrvatske dječje književnosti od početka do 1955. godine*. Zagreb: Znanje
- Crnković, Milan (1997). *Neki problemi i zadaće znanstvenog istraživanja i promocije dječje književnosti u hrvatskoj danas*. U: *Dječja knjiga u Hrvatskoj danas*. Ur. Ranka Javor. Zagreb: KGZ, 7-16.
- Čičko, H. (2002). *Knjiga kao lijek*. U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Ur. Ranka Javor. Zagreb: KGZ, 39-44
- Đokić, A., Bjelčić, R. (2009). *Glavni junak – tinejdžer! Antologija hrvatske proze za mlade 1976.-1990*. Zagreb: Knjiga u centru
- Eccleshare, J. (1996). *Teenage Fiction: Realism, Romances, Contemporary Problem Novels*. International Companion Encyclopedia of Children's Literature, 387-396.
- Gavran, M. (2011). *Pokušaj zaboraviti*. Zagreb: Mozaik knjiga d.o.o.
- Hameršak, M., Zima, D. (2015). *Uvod u dječju književnost*. Zagreb: Leykam international d.o.o.
- Hranjec, S. (1997). *Djetinjstvo zasuto granatama*. U: *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež*. Ur. Ranka Javor. KGZ, 18-24
- Hranjec, S. (2002). *Tematski kompleks hrvatske dječje književnosti*. U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Ur. Ranka Javor. Zagreb: KGZ, 66-71
- Hranjec, S. (2009). *Ogledi o dječjoj književnosti*. Zagreb: Alfa

Lavrenčić Vrabec, D. (2002). *Bol odrastanja: droge, seks i...* U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Ur. Ranka Javor. Zagreb: KGZ, 7-22.

Saksida, I. (2002). *Nešto nečuveno*. U: *Tabu teme u književnosti za djecu i mladež*. Ur. Ranka Javor. Zagreb: KGZ, 45-65

Šajatović, I. (2011). *Strogo povjerljivo: obitelj Barić*. Zagreb: Semafora

Škrinjarić, S. (1997). *Pravi put ili samo privid*. U: *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež*. Ur. Ranka Javor. KGZ, 15-17

Težak, D. (1997). *Tematske smjernice u svjetskoj književnosti za mladež*. U: *Odrastanje u zrcalu suvremene književnosti za djecu i mladež*. Ur. Ranka Javor. KGZ, 10-14

Težak, D. (2004). *Suvremena angažirana priča za mladež*. U: *Književnost i odgoj*. Ur. Ranka Javor, KGZ, 38- 46

Težak, D. (2008). *Dvije spisateljice romana za mlade odrasle*. *Kolo*, 3-4, 2008.

Težak, D. (2010). *Omladinska književnost*. U: *Hrvatska književna enciklopedija*. Ur. Velimir Visković. Zagreb

The Guardian (London), 2016. Pristup ostvaren: 20.8.2021.
<https://www.theguardian.com/childrens-books-site/2016/may/15/melvin-burgess-junk-ya-teen-fiction-censorship-drugs>

Zalar, D. (2012). *Ivona Šajatović – Razvoj autorskog rukopisa kroz žanrovsku igru*. U: *Dijalog među generacijama u književnosti za djecu i mlade*. Ur. Ranka Javor, KGZ, 45-50

Zima, D. (2008). *Adolescentski roman u hrvatskoj književnosti do početka 2000. godine*. *Kolo*, 3-4, 2008.

Zima, D. (2011). *Kraći ljudi – Povijest dječjeg lika u hrvatskom dječjem romanu*. Zagreb: Školska knjiga

Zima, D. (2012). *Kvalifikacije za dijalog: Pravo na (razg)ovor, oblikovanje adolescencije, obiteljska kompetencija i stigma neuspjeha*. U: *Dijalog među generacijama u književnosti za djecu i mlade*. Ur. Ranka Javor, KGZ, 25-30